

कक्षा – द्वादशी (2024-25)
संस्कृतम् (ऐच्छिकम्) (कोड सं. 022)

आहत्य-अङ्काः - 80+20

आहत्य-कालांशाः - 210

वार्षिकमूल्याङ्कनाय निर्मिते प्रश्नपत्रे भागपञ्चकं भविष्यति –

‘क’ भागः अपठित-अवबोधनम्	10 अङ्काः	20 कालांशाः
‘ख’ भागः रचनात्मक-कार्यम्	10 अङ्काः	30 कालांशाः
‘ग’ भागः अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	15 अङ्काः	40 कालांशाः
‘घ’ भागः		
(i) पठितावबोधनम्	25 अङ्काः	80 कालांशाः
(ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः	10 अङ्काः	20 कालांशाः
‘ङ’ भागः छन्दोऽलङ्कार-परिचयः	10 अङ्काः	20 कालांशाः

भागानुसारं विषयाः अङ्कविभाजनञ्च

80 अङ्काः

क्र. सं.	विषयाः	प्रश्नप्रकाराः	मूल्यभारः
‘क’ भागः अपठित-अवबोधनम्			
1.	एकः गद्यांशः (80-100 शब्दपरिमितः)	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकौ शीर्षकम् (लघूत्तरात्मकः) भाषिककार्यम् (बहुविकल्पात्मकाः)	1×2=2 2×2=4 1×1=1 1×3=3
		पूर्णभारः	10 अङ्काः
‘ख’ भागः रचनात्मक-कार्यम्			
2.	पत्रलेखनम्	निबन्धात्मकः	5
3.	अनुच्छेदलेखनम् अथवा संस्कृतभाषया अनुवादः	निबन्धात्मकः	5
		पूर्णभारः	10 अङ्काः
‘ग’ भागः अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्			
4.	सन्धिः	लघूत्तरात्मकाः	1×3=3

5.	प्रत्ययाः	बहुविकल्पात्मकाः	1×3=3
6.	अव्ययानि	लघूत्तरात्मकाः	1×3=3
7.	कारक-उपपदविभक्तयः	लघूत्तरात्मकाः	1×3=3
8.	पठितपाठ्यांशेषु सरलसमस्तपदानां विग्रहाः	बहुविकल्पात्मकाः	1×3=3
		पूर्णभारः	15 अङ्काः
‘घ’ भागः			
(i) पठित-अवबोधनम्			
9.	गद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकौ लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	½×2=1 1×2=2 1×2=2
10.	पद्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकौ लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	½×2=1 1×2=2 1×2=2
11.	नाट्यांशः	अति-लघूत्तरात्मकौ पूर्णवाक्यात्मकौ लघूत्तरात्मकौ (भाषिककार्यम्)	½×2=1 1×2=2 1×2=2
12.	प्रश्ननिर्माणम्	पूर्णवाक्यात्मकाः	1×4=4
13.	अन्वयः	निबन्धात्मकः	3
14.	भावार्थलेखनम्/ चरित्रचित्रणम्	निबन्धात्मकः	3
		पूर्णभारः	25 अङ्काः
‘घ’ भागः			
(ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः			
15.	महाकाव्य-ऐतिहासिक-काव्यम्	बहुविकल्पात्मकाः	1×3=3
16.	गद्यकाव्यम् चम्पूकाव्यम् च	बहुविकल्पात्मकाः	1×3=3
17.	नाट्यसाहित्यस्य परिचयः	बहुविकल्पात्मकाः	1×4=4
		पूर्णभारः	10 अङ्काः
‘ङ’ भागः			
छन्दोऽलङ्कार-परिचयः			
18.	(क) छन्दसां सोदाहरणम् सामान्यज्ञान-परीक्षणम् (ख) श्लोकेषु छन्दसंज्ञानम्	लघूत्तरात्मकाः लघूत्तरात्मकाः	1×3=3 1×2=2
19.	(क) अलङ्काराणाम् उदाहरणसहितलक्षणम् (ख) श्लोकेषु अलङ्कारस्य अभिज्ञानपरीक्षणम्	लघूत्तरात्मकाः लघूत्तरात्मकाः	1×3=3 1×2=2
		पूर्णभारः	10 अङ्काः
सम्पूर्णभारः			80 अङ्काः

प्रश्नपत्र-प्रारूपम् /संरचना
कक्षा – द्वादशी (2024-25)
संस्कृतम् (ऐच्छिकम्) कोड् सङ्ख्या - 022

प्रश्नप्रकारः	प्रश्नानां सङ्ख्या	विभाग- सङ्ख्या	प्रतिप्रश्नम् अङ्कभारः	आहत्याङ्काः
बहुविकल्पात्मकाः 1 अङ्कः	$3+3+3+3+3+4=19$	6	1	19
अति-लघूत्तरात्मकाः ½ अङ्कः	$2+2+2=6$	3	½	3
अति-लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	$2=2$	1	1	2
निबन्धात्मकाः 5 अङ्काः	$1+1=2$	2	5	10
निबन्धात्मकाः 3 अङ्काः	$1+1=2$	2	3	6
दीर्घोत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	$2+2+2+4=10$	4	1	10
दीर्घोत्तरात्मकाः 2 अङ्कौ	$2=2$	1	2	4
लघूत्तरात्मकाः 1 अङ्कः	$1+3+3+2+2+2+3+2+3+3+2=26$	10	1	26
			आहत्याङ्काः	80

संस्कृतपाठ्यक्रमः (ऐच्छिकम्) कोड् सङ्ख्या - 022

कक्षा-द्वादशी (2024-25)

वार्षिकं मूल्याङ्कनम्

‘क’ भागः अपठित-अवबोधनम्		(10 अङ्काः)
1. एकः अपठितः गद्यांशः 80-100 शब्दपरिमितः गद्यांशः, सरलकथा ➤ एकपदेन पूर्णवाक्येन च अवबोधनात्मकं कार्यम् (2+4) ➤ शीर्षकलेखनम् (1) ➤ अनुच्छेद-आधारितं भाषिकं कार्यम् (3) भाषिककार्याय तत्त्वानि - ✓ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ✓ विशेषण-विशेष्यचयनम् ✓ पर्याय-विलोमपदचयनम् ✓ सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	10	
‘ख’ भागः रचनात्मकं कार्यम्		(10 अङ्काः)
2. सङ्केताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम् (पूर्णं पत्रं लेखनीयम्) 3. सङ्केताधारितम् अनुच्छेदलेखनम् अथवा हिन्दीभाषया आङ्ग्लभाषया वा लिखितानां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादः	5 5	
‘ग’ भागः अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्		(20 अङ्काः)
4. सन्धिकार्यम् स्वरसन्धिः ➤ दीर्घः, गुणः, यण्, अयादि, पूर्वरूपम् व्यञ्जनसन्धिः ➤ श्रुत्वम्, ष्टुत्वम्, मोऽनुस्वारः, परसवर्णः विसर्गसन्धिः ➤ सत्वम्, उत्त्वम्, रुत्वम्, लोपः 5. प्रत्ययाः (अ) कृदन्ताः – क्त, क्तवतु, शतृ, शानच्, यत्, तव्यत्, अनीयर्, तृच्, क्तिन्, अच् । (आ) तद्धिताः – णिनि, ठक्, अण्, त्व, मयट् । (इ) स्त्रीप्रत्ययाः – टाप्, डीप् ।	3 3	

6. अव्ययानि उच्चैः, शनैः, अधः, ऋते, युगपत्, अद्य, श्वः, ह्यः, सायम्, चिरम्, तूष्णीम्, सहसा, मिथ्या, पुरा, प्रायः, नूनम्, भूयः, खलु । पठितांशेषु प्रयुक्तानि अन्यानि अव्ययपदानि च	3
7. विभक्तिप्रयोगाः – पठितपाठ्यांशेषु प्रयुक्त-उपपदकारकविभक्तीः अधिकृत्य प्रश्नाः	3
8. पठितपाठ्यांशेषु सरलसमस्तपदानां विग्रहाः	3
‘घ’ भागः	
(i) पठितावबोधनम् (25 अङ्काः)	
9. गद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – ➤ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ➤ विशेषण-विशेष्यचयनम् ➤ पर्याय-विलोमपदचयनम्	5
10. पद्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – ➤ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ➤ विशेषण-विशेष्यचयनम् ➤ पर्याय-विलोमपदचयनम्	5
11. नाट्यांशम् अधिकृत्य अवबोधनात्मकं कार्यम् प्रश्नप्रकाराः – एकपदेन पूर्णवाक्येन च प्रश्नोत्तराणि भाषिककार्यम् – ➤ वाक्ये कर्तृ-क्रियापदचयनम् ➤ विशेषण-विशेष्यचयनम् ➤ पर्याय-विलोमपदचयनम्	5
12. वाक्येषु रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य उचितप्रश्ननिर्माणम्	4
13. एकस्य श्लोकस्य अन्वयः (पूर्णः अन्वयः लेखनीयः)	3
14. भावार्थलेखनम् / चरित्रचित्रणम्	3
‘घ’ भागः	
(ii) संस्कृत-साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः (10 अङ्काः)	
15. महाकाव्य-ऐतिहासिक-काव्यम्	3
16. गद्यकाव्यम् चम्पूकाव्यम् च	3
17. नाट्यसाहित्यस्य परिचयः	4

‘ड’ भागः	
छन्दोऽलङ्कार-परिचयः	
18. (क) छन्दसां सोदाहरणम् सामान्यज्ञान-परीक्षणम् छन्दांसि ➤ अनुष्टुप्, उपजाति, वसन्ततिलका, मालिनी, शिखरिणी, मन्दाक्रान्ता ।	3
(ख) श्लोकेषु छन्दसंज्ञानम् (प्रदत्तश्लोकेषु छन्दसः अभिज्ञानम्)	2
19. (क) अलङ्काराणाम् उदाहरणसहितलक्षणम् शब्दालङ्काराः – अनुप्रासः, यमकः, श्लेषः, अर्थालङ्काराः – उपमा, रूपकम्, उत्प्रेक्षा	3
(ख) श्लोकेषु अलङ्कारस्य अभिज्ञानपरीक्षणम् (प्रदत्तश्लोकेषु अलङ्कारस्य अभिज्ञानम्)	2

परीक्षायै निर्धारिताः पाठाः

पाठ्यपुस्तकम् – शाश्वती - द्वितीयो भागः			
पाठसङ्ख्या	पाठनाम	पाठसङ्ख्या	पाठनाम
प्रथमः पाठः	विद्ययाऽमृतमश्नुते	सप्तमः पाठः	विक्रमस्यौदार्यम्
द्वितीयः पाठः	रघुकौत्ससंवादः	अष्टमः पाठः	कार्यं वा साधयेयम्, देहं वा पातयेयम्
तृतीयः पाठः	बालकौतुकम्	नवमः पाठः	दीनबन्धुः श्रीनायरः
चतुर्थः पाठः	कर्मगौरवम्	दशमः पाठः	योगस्य वैशिष्ट्यम्
पञ्चमः पाठः	शुकनासोपदेशः		

पाठ्यपुस्तकम् – संस्कृत-साहित्य-परिचय			
पाठसङ्ख्या	पाठनाम	पाठसङ्ख्या	पाठनाम
चतुर्थ अध्याय	महाकाव्य	सप्तम अध्याय	गद्य काव्य एवं चम्पू काव्य
पञ्चम अध्याय	ऐतिहासिक महाकाव्य	नवम अध्याय	नाट्य साहित्य

सहायकपुस्तकानि

व्याकरणसौरभम् (संशोधितसंस्करणम्) रा. शै. अनु. प्र. परि. द्वारा प्रकाशितम् ।(सहायकपुस्तकम्)

हायर संस्कृत ग्रामर (एम् आर् कालेलिखितम्)

रचनानुवादकौमुदी (सहायकपुस्तकम्) कपिलदेवद्विवेदीलिखितम् विश्वविद्यालयप्रकाशनम्, वाराणसी ।

आन्तरिक-मूल्याङ्कनम्

(20 अङ्काः)

उद्देश्यानि

- ❖ छात्राणां सृजनात्मकक्षमतायाः विकासः ।
- ❖ श्रवण-भाषण-पठन-लेखनकौशलानां विकासः ।
- ❖ चिन्तनक्षमतायाः आत्मविश्वासस्य च संवर्धनम् ।

क्र. सं.	गतिविधयः	उदाहरणानि	अङ्काः	निर्देशाः	मूल्याङ्कनविन्दवः
1.	आवधिक-परीक्षा: (पीरियोडिक - असैसमैट)	लिखितपरीक्षा	05	विद्यालयेन समये समये लिखितपरीक्षाणाम् आयोजनं करणीयं भवति ।	परीक्षासु यत्र विद्यार्थिनः श्रेष्ठाः अङ्काः स्युः तयोः द्वयोः परीक्षयोः एव अधिभारः ग्रहीतव्यः । अपि च आवधिकपरीक्षासु अपि प्रश्नेषु आन्तरिकविकल्पाः देयाः । मूल्याङ्कनसमये यदि छात्रः सर्वान् प्रश्नान् उत्तरति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः सन्ति तेषाम् एव मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
2	बहुविधमूल्याङ्कनम्	❖ कक्षायां पाठितस्य पाठस्य लघुमूल्याङ्कनम् ❖ निर्गतपत्राणि ❖ प्रश्नोत्तरी ❖ मौखिकी परीक्षा ❖ प्रतियोगिताः ❖ प्रश्नमञ्चस्यायोजनम्	05	कक्षायां पाठित-पाठस्य विषयस्य वा बहुविधं मूल्याङ्कनम् अपेक्षितम् अस्ति । अनेन विद्यार्थिनां विविधकौशलानां मूल्याङ्कनं भवेत् ।	❖ मौलिकता ❖ विषयसम्बद्धता ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम्
3.	निवेशसूचिका (पोर्टफोलियो)	❖ कक्षाकार्यम् ❖ सामूहिक-मूल्याङ्कनम् ❖ स्वमूल्याङ्कनम् ❖ विद्यार्थिनः विषयगताः उपलब्धयः	05	विद्यार्थिभिः कक्षायां कृतानां कार्याणाम् उपलब्धीनां च संरक्षणं संयोजनं च सञ्चिकायां पत्रावल्यां वा करणीयम् । एतेन समग्रं मूल्याङ्कनं प्रमाणिकत्वेन भवितुं शक्नोति ।	❖ सुलेखः ❖ तथ्यात्मकता ❖ प्रामाणिकता ❖ समयबद्धता

4.	भाषा-संवर्धनाय गतिविधयः (क) श्रवण- भाषण-कौशलम्	❖ कथा ❖ संवादः/ वार्तालापः ❖ भाषणम् ❖ नाटकम् ❖ वार्ताः ❖ आशुभाषणम् ❖ संस्कृतगीतानि ❖ श्लोकोच्चारणम् ❖ प्रहेलिकाः	05	❖ छात्राः कामपि कथां श्रावयितुं शक्नुवन्ति । ❖ शिक्षकः कमपि विषयं सूचयित्वा परस्परं संवादं कारयितुं शक्नोति । ❖ दूरदर्शने वार्तावली इत्याख्यः संस्कृत-कार्यक्रमः प्रसारितः भवति तं द्रष्टुं छात्राः प्रेरणीयाः । ❖ श्रवण-कौशल-मूल्याङ्कनाय शिक्षकः स्वयम् अपि कथां श्रावयित्वा ततः सम्बद्ध-प्रश्नान् प्रष्टुं शक्नोति ।	❖ उच्चारणम् ❖ शुद्धता ❖ समयबद्धता ❖ प्रस्तुतीकरणम् (आरोहावरोह-गतियति-प्रयोगः)
	(ख) लेखनकौशलम्	❖ विविधविषयान् आधृत्य मौलिकलेखनम् यथा- देशः, माता, पिता, गुरुः, विद्या पर्यावरणम्, योगः, समयस्य सदुपयोगः, शिक्षा, अनुशासनम् इत्यादयः । ❖ शैक्षिकभ्रमणस्य संस्कृतेन प्रतिवेदनलेखनम् । ❖ दैनन्दिनीलेखनम् । ❖ सङ्केताधारितं कथालेखनम् । ❖ भित्तिपत्रिकायाः निर्माणम् । ❖ श्रुतलेखः । ❖ सूक्तिलेखनम् ।		❖ छात्राः यथाशक्यं कक्षायामेव लेखनकार्यं कुर्युः । ❖ टिप्पणी- पुस्तिकायाः निर्माणम् । ❖ वैयक्तिकपरीक्षणम् ।	❖ विषय-सम्बद्धता ❖ शुद्धता (विशेषतः पञ्चमवर्णस्यप्रयोगः) ❖ समयबद्धता ❖ सुलेखः ❖ प्रस्तुतीकरणम्
अवधातव्यम् –उपर्युक्त-गतिविधयः उदाहरणरूपेण प्रदत्ताः सन्ति । एतदतिरिच्य एतादृशाः अन्यगतिविधयः अपि भवितुमर्हन्ति ।					
